

**Marcel Pagnol *Apám dicsőisége* című önéletrajzi
művének narratológiai elemzése**

Jelige: Farandole

Tartalomjegyzék

1	A TÉMA BEMUTATÁSA	2
2	AZ ÖNÉLETRAJZI HITELESSÉG KÉRDÉSE	3
2.1	Az önéletrajzi írás – Pagnol művének életrajzi vonatkozásai	3
2.2	A narrátor és a főszereplő	5
3	A MŰ ELEMZÉSE	6
3.1	A tartalmi felosztás rövid ismertetése	6
3.2	A mű első része.....	7
3.3	A mű második része.....	13
4	A „KÉT ÉN” TOVÁBBGONDOLÁSA.....	16
4.1	A „két én” megjelenése az első részben	16
4.2	A „két én” megjelenése a második részben	18
4.3	A humor és az irónia kérdése	19
5	ÖSSZEGZÉS.....	22
	IRODALOMJEGYZÉK	24
	MELLÉKLETEK.....	26

1 A TÉMA BEMUTATÁSA

Dolgozatom tárgyát egy XX. századi, Dél-Franciaországban született író, Marcel Pagnol önéletrajzi trilógiájának első kötete inspirálta. Az *Apám dicsősége*¹ című, 1957-ben keletkezett önéletrajzi írás kezdetben személyes érdeklődés révén került a kezembe, majd elmélyülve érzelmes, ugyanakkor kissé ironikus hangvételében, a mű narratológiai elemzésébe kezdtem. Az alapötletet az író két saját gondolata szolgáltatta; egyrészt az, amelyet a mű előszavában így fogalmaz meg: „Se jót, se rosszat nem fogok mondani önmagamról az itt következő *Emlékeimben*, mert nem is magamról beszélek, hanem egy gyermekről, aki már nem én vagyok. Ismertem valaha azt a kicsiny személyt, de ő már feloldódott az esztendő levegőjében, akár a verebek, azok is úgy tűnnek el, hogy még csontjuk sem marad. Ez a könyv egyébként sem róla szól. Ő csak tanúja bizonyos, nagyon csekély jelentőségű eseményeknek” (7).² Ez a gondolat nem narratológiai megállapítás, ugyanakkor sugallja az önéletrajzi írásban megjelenő alkotó „két énjét”, az „elbeszélő én”-t és az „elbeszéltné”-t, jelen esetben a már idősödő író és az általa nemegyszer ifjonti lelkesedéssel felidézett kisfiút. Az alapötletet másrészt az idézett francia nyelvű kiadás hátoldalán megjelenő összefoglaló adta.³ Itt Marcel Pagnol konkrétan megnevezi célközönségét, az unokákat és kortársaikat, hiszen a nagyszülők elsődleges és természetes szerepe, hogy történeteket meséljenek és adjanak tovább unokáiknak. Az író nagyszülő lévén – a jól ismert gyermekmeséken túl – saját gyermekkorának történeteit helyezi előtérbe, hiszen a főhős olyan gyermek, ki hasonló világban nőtt fel, hasonló problémákkal nézett szembe, és ugyanolyan huncutságok és szerelmek érintették meg, mint bármely kor ifjait.

Dolgozatom felépítésének rendezőelve a fenti idézeteken alapul. Az író „két énjének” bemutatásából kiindulva az *Apám dicsősége* önéletrajzi írást tartalmilag két elkülönülő részre

¹ Marcel Pagnol, *Apám dicsősége* (fordította Sashegyi Gábor), Budapest, Móra könyvkiadó, 2006. Dolgozatom főszövegében ezt a fordítást idézem, lábjegyzetben megadva a francia eredetit, amely alapján dolgoztam: Marcel Pagnol, *La gloire de mon père*, Paris, Éditions de Fallois, 1988.

² « Dans ces Souvenirs, je ne dirai de moi ni mal ni bien ; ce n'est pas de moi que je parle, mais de l'enfant que je ne suis plus. C'est un petit personnage que j'ai connu et qui s'est fondu dans l'air du temps, à la manière des moineaux qui disparaissent sans laisser de squelette. D'ailleurs, il n'est pas le sujet de ce livre, mais le témoin de très petits événements. » (7).

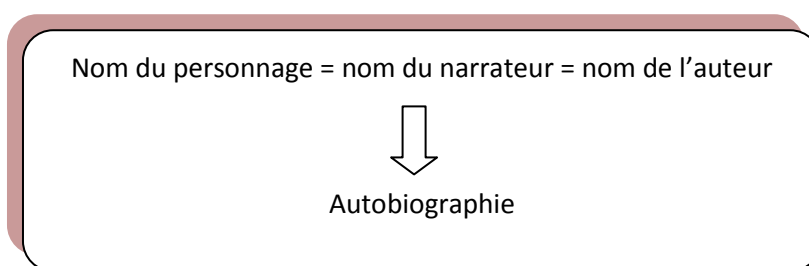
³ « Parce que j'ai maintenant des petits-enfants, j'ai souvent envie de raconter des histoires : c'est la fonction naturelle des grands-pères, et peut-être leur plus grand mérite. Le mien me racontait Peau d'Ane, la Belle et la Bête, Riquet à la Houppe... Pour moi, j'ai préféré vous raconter l'enfance d'un petit garçon, qui fut aussi celle de vos grands-pères, et qui n'est peut-être pas très différente de la vôtre, car les petits garçons de tous les pays du monde et de tous les temps ont toujours eu les mêmes problèmes, la même malice, les mêmes amours. »

osztottam. A kettős felosztás megvalósítása segítette munkámat a narrátor „két énjének” vizsgálatában, így tehát Gérard Genette⁴ elmélete alapján narratológiai elemzésbe kezdtem, különös tekintettel az *Apám dicsősége* időszerkezeti vizsgálatára.

2 AZ ÖNÉLETRAJZI HITELESSÉG KÉRDÉSE

2.1 Az önéletrajzi írás – Pagnol művének életrajzi vonatkozásai

Az önéletrajzi írásban elvben nincsen fikció. A szereplő neve ugyanis az író neve maga.⁵ Ez az önéletrajzi írás egyik fontos eleme Philippe Lejeune szerint, ki ez alapján választja szét az önéletrajzi regényt magától az önéletrajzi írástól.

Az általam vizsgált önéletrajzi írásban a főszereplő fiú neve, Marcel Pagnol a trilógia narrátorának és írójának neve is egyben. Így biztosak lehetünk benne, hogy a narrátor által elmesélt élmények, adatok és történések valóban az író, Marcel Pagnol ifjúkorának mozzanatai. Az események és adatok megvizsgálása során tartalmilag két részre osztható az *Apám dicsősége*. Az első nagy elkülönülő részben megtudhatjuk, hogy Marcel Pagnol Aubagne városában született, nem messze Marseille-től. Édesapja, Joseph Pagnol tanító volt, így a család többször költözött, mikor újabb és újabb iskolába nevezték ki az édesapát tanítónak. Megismerkedhetünk Marcel édesanyjával, Augustine-nel és kisöccsével, Paullal, édesanyja nővérével, Rose-zal és annak férjével, Jules bácsival, és hosszasan kitekinthetünk a Pagnol család származására is. A kis Marcel gyorsan megtanult olvasni, hiszen édesapja osztályával tölti el azokat a szabad percek, amikor édesanyja bevásárló körútra megy. (Később, mint életrajzi adatokból ismert, a családi hagyományokat követve maga is tanári képesítést szerzett az Aix-en-Provence-i Egyetem

⁴ Gérard Genette, *Discours du récit*, in *Figures III*, Paris, Éditions du Seuil, 1972.

⁵ « Nom du personnage = Nom de l'auteur. Ce seul fait exclut la possibilité de la fiction. » (Philippe Lejeune, *Le pacte autobiographique*, Paris, Éditions du Seuil, 1996, 30).

bölcsészettudományi karán.) Pagnol életpályáján meghatározó az édesapa szerepe és hivatása. Az *Apám dicsősége* hűen mutatja be az apa-fiú kapcsolat erős kötelékét a trilógia egészén át. A kis Marcel részt szeretne venni mindazokban az eseményekben, amelyek édesapjához köthetők. Talán ezért is van az, hogy az apa mind külső, mind belső személyiségjegyeiről pontosabb leírást kap az olvasó, mint az anya személyéről. Pagnol a legfontosabb szerepet az édesapjának tulajdonítja, szigorúnak festi le szakmájában, és példaként állítja elénk az apa mindenre kiterjedő figyelmét és tudásvágyát.⁶ Az édesanya is fontos a gyermek Marcel számára, de főként az édesanyákra jellemző érzelmi, lelki vonatkozásban. Augustine-t, az édesanyák legszebbjét a kis Marcel nagyon szereti, és félti is.⁷

A második nagy elkülönülő rész egy nyári iskolai vakáció izgalmait tárja az olvasó elé. A család provenç-i nyaralóján eltöltött hetek valóban felnőtté teszik főhősünket. A család férfitagjai vadászatra adják fejüket, melyben a kis Marcel is részt szeretne venni, hiszen édesapja mellett a helye. Édesanyja tudta nélkül a vadászó férfiak után indul a vadregényes délfrancia garrigue⁸ vidékén, hogy nyomon követhesse kalandjukat, közben ő maga is számtalan kihívással találja szemben magát, amelyekkel azonban sikeresen megküzd. Be kell vallani, hogy a nyár végére valóban a család elismert tagjává válik az örökös kalandvággyal teli fiatal Marcel.

Mint ezekből a sorokból is látszik, az önéletrajzi írásban elvben nincsen fikció, az írás valós adatokon és tényeken nyugszik. Ez a megállapítás azonban pontosításra szorul. Már a mű elejétől kezdve feltehető a kérdés: hogyan is idézheti fel a narrátor a gyermek Marcel kisöccsének pontos szavait, közel ötven év távlatából? Így érthetjük meg tehát, hogy a felidézés gyakori kelléke a képzelőerő-játék, és hogy a kis Marcel képzelőereje szükséges fejlődéséhez, és a családban betöltött fontos szerepének eléréséhez.⁹ A fikció ilyen jellegű jelenléte azonban nem zavaró, az olvasó is elfogadja azt a történet kifejlődése és előrehaladása érdekében, mint ahogyan Szávai János is idézi Arisztotelész szavait: „Nem az a költő feladata, hogy valóban megtörtént

⁶ « Joseph plays a more prominent role and is much more fully drawn. Pagnol describes his physical appearance in detail and shows him to be a heavily pedantic man marked by the < ineradicable lessons > of the Collège Normal where he trained. He has views on everything » (David Coward, *La gloire de mon père and Le château de ma mère*, London, Grant & Cutler Ltd, 1992, 53).

⁷ « Augustine plays a minor role in Pagnol's recollections but she holds the moral centre » (Coward, *i.m.*, 52).

⁸ Provence régiójában *garrigue*-nak nevezik azt a műveletlen területet, amely száraz és sziklás vidékéről, letörpült és örökzöld bozótjairól nevezetes. Az itt élő növények különböző módon védekeznek a forró napsütés ellen, ez okozza a táj sivárságát, ugyanakkor vadregényességét.

⁹ « Pagnol exploits the power of Marcel's imagination for comic purposes, but he also shows that his games of make-believe are an important part of the process of growing up » (Coward, *i.m.*, 46).

eseményeket mondjon el, hanem olyanokat, amelyek megtörténhetnek és lehetségesek a valószínűség vagy szükségszerűség alapján”.¹⁰

Az angol nyelvű *Modern Languages* folyóiratban közölt, Pagnol trilógiájáról szóló recenziójában C.E.J. Caldicott látszólag azt sérelmezi, hogy Pagnol önéletrajzi írásában nem találunk pontos dátumokat, illetve hiányoznak meghatározott évek a trilógia kötetei között.¹¹ Az író úgy emlékszik vissza ifjúkorára, úgy ír életének előző 50 évéről, hogy közben nem támasztja azt megfelelően alá. Azt hihetnénk, hogy ezzel a kritikával Caldicott az önéletrajzi írás hitelességét cáfolja meg. Meglepő – de érthető – fordulat következik be azonban ebben a két és fél oldalas recenzióban. Caldicott ugyanis Pagnol kedvesen érzelmes, könnyen és élvezhetően olvasható írásmódját, a trilógia egységes hangulatát a részleteknél is fontosabbnak találja, és így megbocsátja a mű „hiányosságait”.¹² Georges Berni is alátámasztja ezt a megállapítást, aki egyenesen remekműnek nevezi Pagnol írását.¹³ Egyszerű olvasóként elmondhatjuk, hogy talán észre sem vesszük ezeket a „hiányosságokat” a műben, ugyanis Pagnol leírói-elbeszélői technikája magával ragadja az olvasót, akinek talán még az sem tűnik fel, hogy éveket ugrunk a trilógia kötetei között. Összefoglalva tehát elmondható, hogy a mű hitelessége mindezek mellett sem csorbul, hiszen Pagnol mesés tájakon barangol olvasóival, és mint egy jó idegenvezető, a legapróbb részletekig mutatja be szülővárosát és környezetét a kíváncsi közönségnek.¹⁴

2.2 A narrátor és a főszereplő

Az önéletrajzi írás rendszerint egyes szám első személyben tárja az olvasó elé a történeteket, tehát – Gérard Genette terminusát használva – *homodiegetikus* elbeszélésről van szó.¹⁵ Az első személyt használó narráció a főszereplő érzéseit, véleményeit közelebb hozza az olvasóhoz, és pontosabb képet ad arról, hogy a főszereplő hogyan látja a világot, hogyan viszonyul másokhoz. Azt a narrátort, aki nem csak elmeséli a történetét, hanem ő maga főszereplője is annak,

¹⁰ Szávai János, *Az önéletírás*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1978, 61. – Vö. Arisztotelész, *Poétika* (fordította Sarkady János), Budapest, Magyar Helikon, 1974, 22.

¹¹ «The reader meets Pagnol at eight and at ten years of age, but he never seems to have been nine years of age! » (C.E.J. Caldicott, “« Cigale ou fourmi ? », Pagnol as an Autobiographer”, *Modern Languages*, Vol. L, No. 4, December 1969, 152).

¹² « *Souvenirs d’Enfance* vibrates with both knowledge and love of Provence. », « [...] there is no true discrepancy; a harmony of mood prevails in the work, a clear, consistent portrait of the author in his youth emerges, and compared with this the physical coincidence of details is superficial. » (Caldicott, *i.m.*, 153, ill. 154).

¹³ « La magie du style, la verve des propos, la justesse des observations, la science du récit en font un incontestable chef-d’œuvre [...] » (Georges Berni, *Merveilleux Pagnol, L’Histoire de ses œuvres à travers celle de sa carrière*, Monte-Carlo, Éditions Pastorelly, 1981, 239).

¹⁴ « Pagnol mentions over forty such landmarks which not only reveal his precise topographical knowledge but create a sense of immense size. It is a wild area, large enough to get lost in, a place of adventure, beauty and danger » (Coward, *i.m.*, 41).

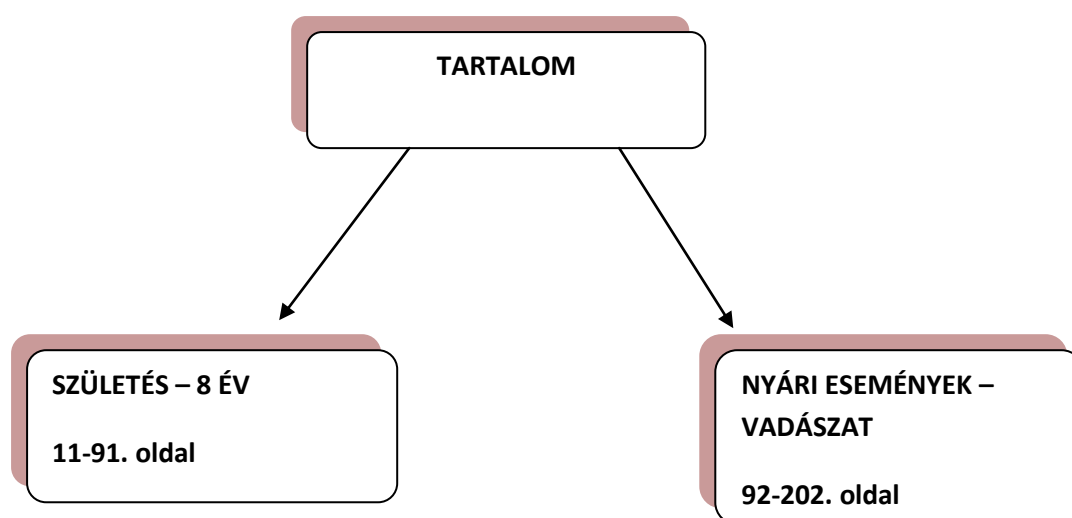
¹⁵ Genette, *i.m.*, 252.

autodiegetikus narrátornak nevezzük.¹⁶ Az önéletrajzi írásban elkülöníthető a narrátor két énje, kétféle megszólalása. Az elbeszélő én, a *Je narré* megjelenésével a narrátor régi énje emelkedik felül, az elbeszélő énnel, a *Je narrant*-nal pedig a narrátor, aki mesél, aki kommentál.¹⁷ A *Je narré* és a *Je narrant* dominanciájának vizsgálata eljuttat minket az elemzett önéletrajzi írás időszerkezetéhez, megismerhető általa az író írásmódja, a nézőpont alkalmazása. A leíró részek viszonylag nagy száma alátámasztja a hitelességi vizsgálatot, hiszen ilyenkor ma is létező dél-franciaországi városokról, a provence-i szokásokról és tájakról kapunk tájékoztatást.

3 A MŰ ELEMZÉSE

3.1 A tartalmi felosztás rövid ismertetése

Elemzésemet az *Apám dicsőisége* tartalmi felosztásának rövid ismertetőjével szeretném kezdeni. Tartalmilag tehát két részre osztható ez az önéletrajzi írás. Az első fele a fordításban a 11-91. oldalig tart. Események tekintetében itt olvashatjuk a család történetét, Marcel megszületését, és beiskolázását. A mű második fele a 92. oldaltól kezdődik, és tart a kötet végéig, azaz a 202. oldalig. Ebben a részben egy nyári vakáció eseményeit és a férfiak vadászatát követhetjük nyomon. A vakáció elteltével tehát a trilógia első kötete is véget ér. Az elemzést e kettős felosztás alapján fogom követni, annál is inkább, mivel ez érdekes összefüggést mutat a narrátor „két énjének” megjelenésével.

¹⁶ Genette, *i.m.*, 253.

¹⁷ Genette, *i.m.*, 259.

3.2 A mű első része

Narratológiai vizsgálatomat Genette elméletére támaszkodva 5 szempont alapján végzem:

1. Az elbeszélő hang¹⁸
2. Az elbeszélés időrendje¹⁹
3. Az egyes események elbeszélésének gyakorisága²⁰
4. Az elbeszélés időtartama²¹
5. Az elbeszélő mód²²

1→ **Az elbeszélő hang** kapcsán itt csak a narráció idejére térnék ki. Többféle viszony lehetséges az elbeszélő tevékenység ideje és az elbeszélte események ideje között, amelyek közül azonban csak egy dominál az önéletrajzi írásban: az az eset, amelyben a megtörtént eseményeket a narrátor múlt időben beszéli el. Ezt az *utólagos elbeszélésnek*²³ nevezett eljárást találjuk az általam vizsgált önéletrajzi műben is.²⁴

Az egymás után bekövetkezett múltbeli események múlt időben való elbeszélése során megfigyelhetjük a narrátor „két énjének” megjelenését, attól függően, hogy melyik énje kerekedik felül.

Pagnol művének első felében az elbeszélő én, a narrátor dominál, mint ez a gyakori közbeékelte kommentárokból érzékelhető:

„Egy padra telepedtünk le, mindig ugyanarra, két platánfa között, szemben egy sűrű babérbokorral. Nénikém elővette a táskájából a kötést, én pedig átadtam magam a *koromhoz illő foglalatosságoknak*. Fő időtöltésem az volt, hogy kenyeret dobáltam a kacsáknak” (35).²⁵

A mű második felében azonban – mint látni fogjuk – az elbeszélő én erőteljesebben keveredik a gyermeki énnel a vadászat kalandjaiban és a nyári vakáció izgalmaiban. Ezekre a kérdésekre a későbbiekben még vissza fogok térni.

¹⁸ *voix* : Genette, *i.m.*, 225-267.

¹⁹ *ordre* : Genette, *i.m.*, 77-121.

²⁰ *fréquence* : Genette, *i.m.*, 145-182.

²¹ *durée* : Genette, *i.m.*, 122-144.

²² *mode* : Genette, *i.m.*, 183-224.

²³ *narration ultérieure* (Genette, *i.m.*, 229).

²⁴ « [...] la définition de l'autobiographie serait : *Récit rétrospectif* en prose qu'une personne réelle fait de sa propre existence, lorsqu'elle met l'accent sur sa vie individuelle, en particulier sur l'histoire de sa personnalité » (Lejeune, *i.m.*, 14). – Kiemelés tőlem.

²⁵ « Nous nous installions sur un banc, toujours le même, devant un massif de lauriers, entre deux platanes ; elle sortait un tricot de son sac, et j'allais vaquer aux *travaux de mon âge*. Ma principale occupation était de lancer du pain aux canards » (38). – Kiemelés tőlem.

2→ **Az elbeszélés időrendje** kapcsán a természetes kronológiától eltérő előre- és visszautalásról²⁶ érdemes külön szólnunk. Az *Apám dicsősége* alapvetően kronologikus sorrendet követ, hiszen a kis Marcel születésétől eljutunk egészen nyolc és fél éves koráig. A kezdeti viszonyítási pont tehát Marcel születése, amelyről a mű első mondata tudósít. Azonban – különösen a mű első felében – az elbeszélés több ízben eltér az események természetes időrendjétől, főképp vissza- és előreutalás formájában, amely során a narrátor kilép az alaptörténet idősíkjából.

Azokban a jelenetekben, ahol a narrátor a születését megelőző eseményeket mond el, *külső visszautalásról*²⁷ beszélünk. Ilyen, amikor az ősök és a család történetéről olvasunk: „Mindamellet, nagyapám, mivel nem volt „idősebbik úrfi”, nem örökölte a kartonüzemet, és – ki tudja, miért – kőfaragó lett belőle. Így mesterlegényként bejárta egész Franciaországot, és végül Valréas-ban, majd Marseille-ben telepedett le” (12).²⁸

Barthélémy abbét az író többször megemlíti az önéletrajzi írás első felében, saját születésének történetét az ő születésével veti össze. Az első viszonyítási ponthoz képest Barthélémyvel való hasonlóságának leírása először külső visszautalás, majd – az író akadémiai tagságával kapcsolatban – *külső előreutalás*.²⁹ „Ez az aubagne-i illetőségű gyermek lett később Barthélémy abbé, az *Ifjú Anacharsis utazása Görögországban* jeles szerzője, akit a Francia Akadémia tagjává választottak 1789. március 5-én, a huszonötös számú székbe: pontosan ez a szék az, melyet egy másik esztendő március 5-e óta megtisztelő módon magam is elfoglalom” (25-26).³⁰

*Belső előreutalás*³¹ – amely viszonylag ritka ebben a műben – az elbeszélt idő benne marad az alaptörténet idősíkjában, azonban valamilyen előreutalás tapasztalható az események szintjén. Az *Apám dicsőségében* ez a jelenség egyáltalán nem gyakori, de a magyar fordításban találhatunk olyan részeket, ahol a fordítás azt a benyomást kelti bennünk, hogy belső előreutalást olvashatunk. Erre példa az alábbi idézet, ahol a francia eredeti mű egyszerű múlt időt használ az utolsó mondatban, azonban a magyar fordításban a szóhasználat révén érzékelhető egyfajta

²⁶ előreutalás = *prolepse*, visszautalás = *analepse* (Genette, *i.m.*, 82).

²⁷ külső visszautalás = *analepse externe* (Genette, *i.m.*, 90).

²⁸ « Cependant mon grand-père, qui n'était pas < monsieur l'aîné >, n'héritait pas de la cartonnerie, et il devint, je ne sais pourquoi, tailleur de pierres. Il fit donc son tour de France, et finit par s'établir à Valréas, puis à Marseille. » (13).

²⁹ külső előreutalás = *prolepse externe* (Genette, *i.m.*, 106).

³⁰ « Cet enfant d'Aubagne devait être l'abbé Barthélémy, auteur illustre du *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce*, et qui fut élu à l'Académie française le 5 mars 1789, au vingt-cinquième fauteuil : c'est ce fauteuil même que j'ai l'honneur d'occuper, depuis le 5 mars d'une autre année. » (26).

³¹ belső előreutalás = *prolepse interne* (Genette, *i.m.*, 106).

előrevetítés: „Egy szép napon másik házba költöztünk, mert apám úgy vélte, hogy lakásunk túlságosan is összehúzott. 'Lakásügyi támogatást' szerzett, és átköltöztünk egy nagy alapterületű, földszinti lakásba a Terrusse utcában. Alagsor is tartozott hozzá, amely a hátsó udvar felőli kicsiny kertből még némi fényt is kapott. Életünk egyik nagy helyszíne *lett* ez a ház” (44).³²

3→**Az egyes események elbeszélésének gyakorisága** kapcsán azt figyelhetjük meg, hogy az író mire helyezi a hangsúlyt. Egyes jelenetek ugyanis többféleképpen fordulnak elő az elbeszélésben. Természetesen a legáltalánosabb eljárás itt is az, amikor a narrátor életének egy eseményét csak egyszer beszéli el, és arra már többször nem tér vissza. Ezt *egyszeri említésnek*³³ nevezhetjük, Genette nyomán. Jó példa erre, amikor a kis Pagnol nagynénikéje, Rose néni megismerkedik későbbi férjével, Jules bácsival. Ez a találkozás fontos az író számára, hiszen Jules bácsi így került be a családba, de az *Apám dicsőségében* több említést nem tesz róla, számára természetes, hogy Jules bácsi a család tagja: „Aztán a hónom alá nyúlt, fölemelt, egy pillanatig csak nézett, és így szólt: 'Mostantól Jules bácsi a nevem, mert én vagyok Rose néni férje' ” (40).³⁴ Más esetekben azonban fontossá válik az ismétlés, így ezt *többszöri említésnek*³⁵ nevezzük. Marcel Pagnol születési helyének, Aubagne-nak a folytonos megjelenése hozható ide példának. Habár a narrátor nem minden esetben a születési helyként tér vissza Aubagne-ra, mégis a helynév sokszor jelen van, megértetve az olvasóval, hogy milyen fontos ez az író számára, aki büszke származására: „– Amaz meg a Garlaban. Aubagne ott van a másik oldalon, éppen a tövében. – Én Aubagne-ban születtem – jegyeztem meg” (82).³⁶ Ez az utóbbi mondat szinte szóról szóra megismétli az elbeszélés első mondatát.

Harmadikként szerepel az az eljárás, amelyben a narrátor egy szokásos ismétlődő eseményt úgy fest le, hogy csak egyszer említi. Ezt *gyakorító elbeszélésnek*³⁷ is nevezzük. Ilyen az apa, Joseph nagy szenvedélye, aki régiségeket gyűjt, és aki minden áldott hónapban átveszi megrendeléseit: „Apámnak volt egy nagy szenvedélye, mégpedig a régiségvásárlás az ócskásnál. Minden áldott hónapban, mikor a városházán 'átvette az illetményét', néhány csodás dolgot hozott haza: például elszakadt szájkosarat (0 frank 50), elállítódott katonai tájolót (1 fr. 50), nagybögővonót

³² « Un beau jour, nous changeâmes de maison, car mon père jugeait que notre appartement était devenu trop petit : il obtint une < indemnité de logement >, et nous allâmes habiter, dans la rue Terrusse, un grand rez-de-chaussée, que complétait un sous-sol, éclairé, sur le derrière, par un petit jardin. Ce fut l'une des grandes étapes de notre vie » (47). – Kiemelés tőlem.

³³ egyszeri említés = *récit singulatif* (Genette, *i.m.*, 146).

³⁴ « Ensuite, il me prit sous les aisselles, me souleva, me regarda un instant, et dit : < Maintenant, je m'appelle l'oncle Jules, parce que je suis le mari de tante Rose. > » (43).

³⁵ többszöri említés = *récit répétitif* (Genette, *i.m.*, 147).

³⁶ « – Ça, c'est Garlaban. Aubagne est de l'autre côté, juste au pied. – Moi, dis-je, je suis né à Aubagne » (88).

³⁷ gyakorító elbeszélés = *récit itératif* (Genette, *i.m.*, 148).

(1 fr.), sebészeti fűrész (2 fr.), tengerésmesszelátót, melyben mindent fordítva lehetett látni (3 fr.), egy skalpolókést (2 fr.), egy kissé oválisra torzult vadászkürtöt puzonfúvókával, nem beszélve számos rejtélyes tárgyról, melyekről soha, senki nem tudta megmondani, hogy mire is valók, de a házban mindenütt beléjük botlottunk” (53).³⁸

4→ **Az elbeszélés időtartama** kapcsán több jelenségről is beszélhetünk. Ezek közül elsőnek szeretném megemlíteni a *jelenet*³⁹ és az *összefoglalás*⁴⁰ eljárását. A jelenet egy esemény közvetlen bemutatását jelenti, ahol a szereplők szavait a narrátor gyakran szó szerint idézi. Az összefoglalás dialógus nélküli szövegrészlet, amelyben a narrátor akár éveket, évtizedeket is bemutathat. Az *Apám dicsőségének* első felében, Marcel születése után a narrátor gyors összefoglalásban mutatja be gyermekkori éveit, hogy az olvasó egy általános képet kapjon a családi légkorról, a szereplőkről, és valóban kronologikusnak érezze az önéletrajzi írást. Mindamellettszámtalan jelenetet találhatunk már az írás első felében; egy példa a sok közül: „Látom azután a mennyezetet, ahogy szédítő sebességgel zuhanni kezd felém, és közben anyám irtózáttal kiáltja: 'Henri! Meghibbantál?! Henri, ne csináld!'. Ugyanis Henri bátyám, édesanyám testvére földobott a levegőbe, és röptömben el is kap. Üvöltök a félelemtől, de mikor anyám újra a karjaiba vesz, azt kiabálom: 'Még, még!' ” (27).⁴¹

A két jelenség után szeretném megemlíteni a harmadik fontos elemet az elbeszélés időtartamán belül, ez a *szünet*⁴² jelensége. Ez az elbeszélés tempójának lelassulását jelenti. Ilyenkor az események a történet szintjén haladnak tovább, csak elbeszélésük helyett leírás/kommentár következik. Újabb információkkal gazdagodunk (egy-egy táj, provence-i szokás leírásával), az addigiakat pedig pontosíthatjuk. Ezek a leíró részek fontosak, közelebb hozzák az olvasóhoz az *Apám dicsősége* eseményeit, szereplőit, helyszíneit.

³⁸ « Mon père avait une passion : l'achat des vieilleries chez les brocanteurs. Chaque mois, lorsqu'il revenait de < toucher son mandat > à la mairie, il rapportait quelques merveilles : une muselière crevée (0 fr. 50), un compas diviseur épointé (1 fr. 50), un archet de contrebasse (1 fr.), une scie de chirurgie (2 fr.), une longue-vue de marine où l'on voyait tout à l'envers (3 fr.), un couteau à scalper (2 fr.), un cor de chasse un peu ovalisé, avec une embouchure de trombone (3 fr.), sans parler d'objets mystérieux, dont personne n'avait jamais pu trouver l'usage, et qui traînaient un peu partout dans la maison » (57).

³⁹ jelenet = scène (Genette, *i.m.*, 129).

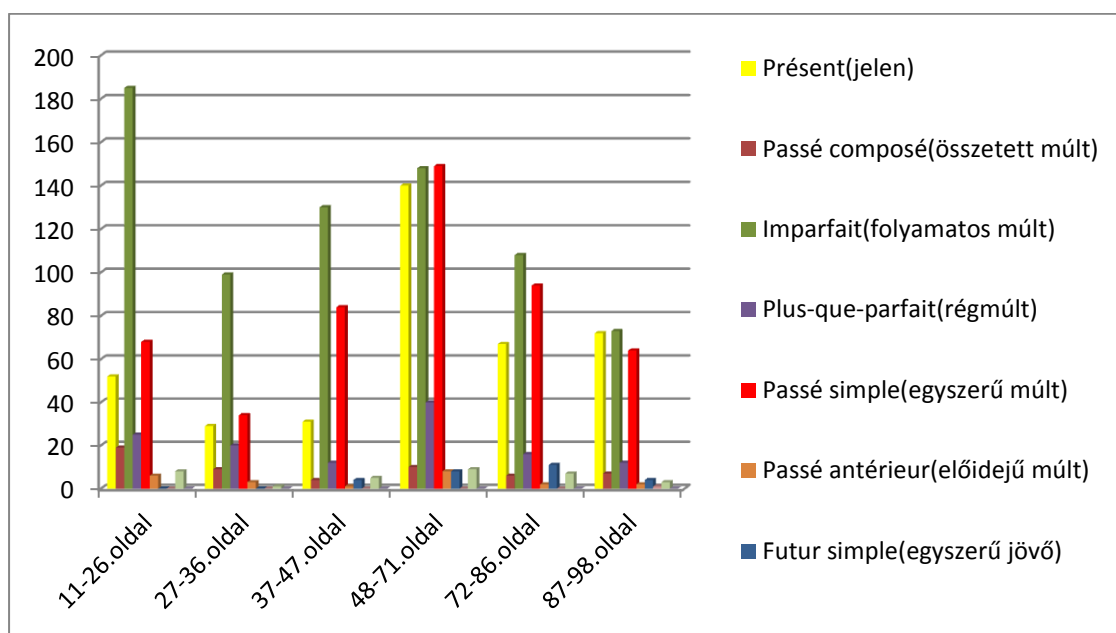
⁴⁰ összefoglalás = *sommaire* (Genette, *i.m.*, 129).

⁴¹ « Je vois ensuite un plafond qui tombe sur moi à une vitesse vertigineuse, pendant que ma mère, horrifiée, crie : < Henri! tu es idiot! Henri, je te défends... >. C'est que mon oncle Henri, le frère de ma mère, me lance en l'air, et me rattrape au vol. Je hurle d'angoisse, mais quand ma mère m'a repris dans ses bras, je crie : < Encore! encore! > » (27).

⁴² szünet = *pause* (Genette, *i.m.*, 129).

„A kereskedés ura nagyon magas, nagyon sovány és nagyon piszkos ember volt. Szürkés szakállat viselt, és trubadúrhajzata széles művészkalap alól bukkant elő. Búbánatos arckifejezéssel szívogatta égetett cseréppipáját” (58).⁴³

Az alábbi táblázat alapján megfigyelhetők a *szünet*, a *jelenet* és az *összefoglalás* eljárásait alátámasztó francia igeidők. A folyamatos múlt idő (*imparfait*) mellett az egyszerű múlt (*passé simple*) a leggyakoribb a mű első részét tekintve, a párbeszédekben, ill. egyes kommentároknál szereplő jelen (*présent*) idő meglétén túl.

44

⁴³ « Le maître de ce commerce était très grand, très maigre, et très sale. Il portait une barbe grise, et des cheveux de troubadour sortaient d'un grand chapeau d'artiste. Son air était mélancolique, et il fumait une pipe en terre » (61).

⁴⁴ A táblázat oldalszámai az eredeti mű alapján értendők.

5→ **Az elbeszélő mód** kiemelkedő jelensége a nézőpont.⁴⁵ Ezen belül három típus lehetséges. Először is a *mindentudó narrátor*⁴⁶ kizárólagos nézőpontja. A második eset az, amely ráillik az általam vizsgált önéletrajzi írásra is, s amely a leggyakoribb az *Apám dicsőségében*. Ez nem más, mint az események megközelítése egy *szereplő nézőpontjából*.⁴⁷ Mivel a mi esetünkben a narrátor megegyezik a főszereplővel, egyértelmű, hogy gyakran a kis Pagnol nézőpontján keresztül tájékozódik az olvasó is. Mindazonáltal a harmadik típus is megjelenik. Ez az a fajta nézőpont, amely olyan benyomást kelt, mintha kívülről lennénk szemtanúi az eseményeknek, mintha egy *kamerán keresztül, objektíven*⁴⁸ vizsgálnánk azokat. Az általam elemzett önéletrajzi írásban tartalmilag az elejétől kezdve keveredni látszik az utóbbi két eset. Nem válik el élesen, melyik nézőpont a dominánsabb, de érezhetően mindkettő jelen van. Ez a kettősség megmarad a trilógia első kötetének végéig, a vadászat lezártáig.

„Megérkeztünk a quatre-saisons-i falusias kocsmá elé. Az út itt kettévált, a kis ház pedig megbújt két platán tövében, egy mohos, kicsiny kövekből emelt, magas építésű kút mögött.

A négy, könyök-formára hajlított csőből kiömlő, csillogó víz frissen mormogta a maga kis dalát az árnyékban” (74).⁴⁹ A narrátor itt külsőleg érzékelhető, objektív látványt ír le, ugyanakkor megfigyelhető, hogy a szubjektivitás a szóhasználatban megmarad, olyan igékkel, mint „a kis ház *megbújt* két platán tövében” vagy „a víz *mormogta* kis dalát.”

Az objektív nézőpontnak az előnye, hogy szinte közvetlenül láthatjuk a provence-i tájat is, érezhetjük a levegőben a levendula, a rozmaring illatát, a nyári forróságot és a vakáció okozta nyugalmat. A táj megelevenedik az olvasó előtt, és valóban Provence-ban érezhetjük magunkat. Az eddigiek alapján összegezhető, hogy Marcel Pagnolnál gyakori a kamerán keresztüli ábrázolásmód, viszonylag kevés a lélektani elemzés, ugyanakkor mindig törekszik az olvasóhoz közel maradni, a gyermek nézőpontját hűen átadni egyéni, szubjektív szóhasználattal.

⁴⁵ nézőpont = *point de vue*, de Genette-nél *focalisation* (i.m., 206).

⁴⁶ *mindentudó narrátor* = *narrateur omniscient* → *récit non-focalisé* (Genette, i.m., 206).

⁴⁷ *focalisation interne* (Genette, i.m., 206).

⁴⁸ *focalisation externe* (Genette, i.m., 207).

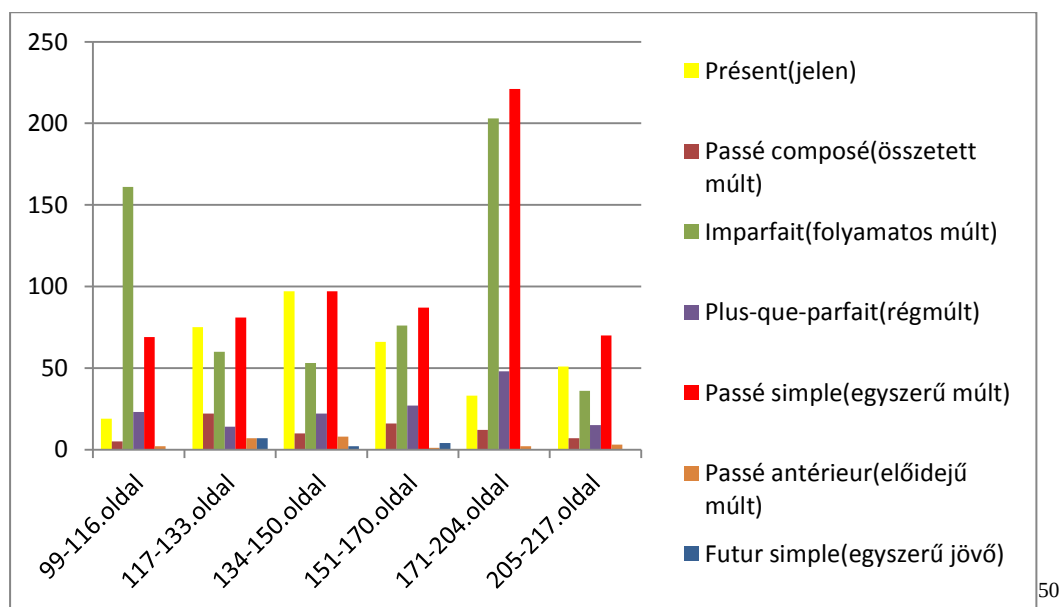
⁴⁹ « Nous arrivâmes devant le bar rustique des Quatre-Saisons. C'était, à la bifurcation de la route, une petite maison cachée sous deux grands platanes, derrière une haute fontaine de rocaïlle moussue. Une eau brillante, qui sortait de quatre tubes coudés, murmurait à l'ombre une chanson fraîche. » (80).

3.3 A mű második része

Az *Apám dicsősege* elemzésekor a tartalmilag elkülönülő második nagy részben az alábbi jelenségeket figyeltem meg:

1 → **Az elbeszélő hang** kapcsán itt is az utólagos elbeszélés dominál. Minden, ami azon a nyáron megtörtént a nyolc és fél éves Marcellel, az olvasó elé van tárva, de lassabban, részletezőbben, így közelítve az olvasót a gyermek nézőpontjához.

A narrátor a nyári események elbeszélésére is többféle múlt időt használ. Az alábbi igeidő-táblázat segítségével megfigyelhető, hogy az „Újtanya” bemutatásakor a francia folyamatos múlt dominál, azonban a mű második részének utolsó felét tekintve, a vadászat gyorsan egymást követő eseményeinek elbeszélésében az egyszerű múlt idő a leggyakoribb. A harmadik igeidő itt is a jelen idő, mely elengedhetetlen a *jelenetek* megalkotásában.

„És elkezdődtek életem legszebb napjai. A házat Újtanyának hívták, de már jó ideje, hogy nem volt új. Régi, romos tanyaépület volt azelőtt, harminc évvel korábban újjátta fel egy városi úr, aki sátorlappal, zsákvászonnal és söprűkkel kereskedett. Évi 80 frank házbért fizetett neki az apám és a nagybácsi (vagyis négy Lajos-aranyat). A két feleség persze kissé sokallta az összeget [...]” (92).⁵¹

⁵⁰ A táblázat oldalszámai az eredeti francia művet követik.

⁵¹ « Alors commencèrent les plus beaux jours de ma vie. La maison s'appelait La Bastide Neuve, mais elle était neuve depuis bien longtemps. C'était une ancienne ferme en ruine, restaurée trente ans plus tôt par un monsieur de

A második, harmadik és negyedik általam felosztott fejezetekben⁵² már nem a francia folyamatos múlt dominál, hanem leginkább a francia egyszerű múlt, a *passé simple*. A narrátor itt az Újtanyán átélt vakáció örömeit meséli el, színes stílusban:

„Most a hüvelyek megtöltése kezdődött. Ebben a műveletben az apám is részt vett, ő nyomta bele a löporba a Jules bácsi által kisütött zsíros fojtásgolyókat. Azután jött az ólom, majd egy újabb fojtás, és ez utóbbi tetejére került az a kartonkarika, melyen vastag fekete szám jelezte, milyen az ólomgolyó mérete.” (129).⁵³

Az ötödik és a hatodik általam felosztott fejezetben a francia folyamatos múlt idő újra előtérbe kerül, de a francia egyszerű múlt idő fordul elő a legtöbbször. Ebben a fejezetben a kis Marcel magányos vadászkalandjait kísérhetjük figyelemmel, és azt, hogyan birkózik meg a közben fellépő nehézségekkel:

„Hirtelen egy árny lebbent át a sűrű bozót felett. Fölnéztem az égre, és megláttam a kondorkeselyűt. Lejjebb szállt az ég közepéből, és csak lebegett méltóságteljesen: úgy láttam, szárnyai kétszer olyan szélesek, mint a kitárt karom. Távolodni kezdett bal kéz felé. Arra gondoltam, hogy pusztá kíváncsiságból jött ide, hogy megnézze a betolakodót, aki be merészelt hatolni az ő birodalmába. De aztán láttam, hogy a hátam mögött széles ívben átsiklik a jobb oldalamba: elborzadva jöttem rá, hogy körözni kezdett, a kör közepében én magam voltam, ő pedig egyre ereszkedett!” (173).⁵⁴

Mindezek után összegezhető, hogy az *Apám dicsőségében* az *imparfait* igeidő mellett, a *passé simple* érvényesül az összetett múlt idő (*passé composé*) helyett, annak ellenére, hogy az elbeszélés első személyű. Ez azzal indokolható, hogy a *passé composé* beszélt nyelvi vonatkozású, míg a *passé simple* távolítja az olvasót időben, így gyakoribb a francia irodalmi vagy irodalmi igényű művek szerkezetében.⁵⁵

la ville, qui vendait des toiles de tente, des serpillières et des balais. Mon père et mon oncle lui payaient un loyer de 80 francs par an (c'est-à-dire quatre louis d'or), que leurs femmes trouvaient un peu exagéré » (99).

⁵² A fejezeteket tartalmi vonatkozásukban osztottam fel.

⁵³ « Alors commença le remplissage des douilles, opération à laquelle mon père collabora : il enfonçait, sur la poudre, les bourres grasses cuisinées par l'oncle Jules. Puis ce fut le tour des plombs, puis d'une autre bourre, et cette dernière fut surmontée d'une rondelle de carton sur laquelle un gros chiffre noir indiquait la grosseur du plomb. » (140).

⁵⁴ « Soudain, une ombre passa sur le taillis. Je levai la tête, et je vis le condor. Il était descendu du zénith, et il planait majestueusement : l'envergure de ses ailes me parut deux fois plus grande que celle de mes bras. Il s'éloigna, sur ma gauche. Je pensai qu'il était venu par curiosité pure, pour jeter un coup d'œil sur l'intrus qui osait pénétrer dans son royaume. Mais je le vis prendre un large virage en passant derrière moi et revenir sur ma droite : je constatais alors avec terreur qu'il décrivait un cercle dont j'étais le centre, et que ce cercle descendait peu à peu vers moi ! » (186).

⁵⁵ « Le discours exclura l'aoriste, mais le récit historique, qui l'emploie constamment, n'en retiendra que les formes de 3e personne. Il faudrait nuancer cette affirmation. Le romancier emploie encore sans effort l'aoriste aux 1res personnes du singulier et du pluriel » (Émile Benveniste, « Les relations de temps dans le verbe français », in *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard, 1966, 244).

2→ **Az elbeszélés időrendjét** vizsgálva a nyári vakáció és a vadászat lefestésére a narrátor leginkább a szigorú kronologikus elbeszélést választotta, s így nem bontja meg az alaptörténet idősíkját, az olvasó pedig maga is úgy érzi, hogy részese a nyári kalandoknak:

„Játékunk először a tücsökvadászat volt, ezek a rovarok ciripelve szívogatták a mandulafák gyantáját. Az első még elmenekültek, de hamarosan olyan hatékony ügyességre tettünk szert, hogy mikor visszamentünk a házba, zöngicsélő holdudvar vett minket körül, mert már tucattájjal hordtuk őket, és egyre ott ciripeltek a zizegő, mocorgó zsebünkben.

Azután jött a lepkefogás, a kétfarkú, nagy, kék szegélyű, fehér szárnyú pillangóké, melyek után ezüstös por maradt az ujjamon” (96).⁵⁶

3→**Az egyes események elbeszélésének gyakoriságát** tekintve az egyszeri említés fordul elő a leggyakrabban. A nyári vakáció eseményei időrendben követik egymást, nem térnek vissza az előző jelenetekhez.

„Augusztus tizedike körül egy egész délutánra vihar szakította meg a nyaralást. Mint attól tartani is lehetett, tollbamondás lett a dologból” (108).⁵⁷

A narrátor itt pontosan meghatározza a napokat, a dátumokat naptárszerűen, és így haladunk előre a vakáció végén lezajló sikeres vadászat felé.

4→**Az elbeszélés időtartamát** nézve mindezen rovertani megfigyelések, a család férfitagjainak hosszas esti beszélgetése, a vadásztudomány bemutatása és a vadászat elbeszélése során a narrátor gyakran alkalmazza a *szünet* és a *jelenet* eljárását. A *jelenet* érzékeltetésére az alábbi idézetet szántam, amely nem közvetít számunkra nagy eseményeket, de a provence-i meghitt hangulat jó példája:

„Esténként az asztal mellett, elnehezedett lábamat csendesén himbálva a szúnyogok ellepte Viharlámpa alatt, szépséges édesanyámmal szemben ülve az agg férfiak társalgását hallgattam. Elég gyakran vitatkoztak politikáról” (105).⁵⁸

⁵⁶ « Nos jeux furent d’abord la chasse aux cigales, qui suçaient en chantant la sève des amandiers. Les premières nous échappèrent, mais nous fûmes bientôt d’une adresse si efficace que nous revenions à la maison entourés d’un halo de musique, car nous en rapportions des douzaines qui continuaient à grésiller dans nos poches tressautantes. Il y eut la capture des papillons, des sphinx à deux queues et aux grandes ailes blanches bordées de bleu, qui laissaient sur mes doigts une poudre d’argent » (104).

⁵⁷ « Vers le 10 août, les vacances furent interrompues, pendant tout un après-midi, par un orage, qui engendra comme c’était à craindre, une dictée » (117).

⁵⁸ « Le soir, à table, sous la lampe Tempête nimbée de moucherons, balançant doucement mes jambes alourdies, en face de ma mère toute belle, j’écoutais la conversation de ces vieux mâles. Ils discutaient assez souvent de politique » (114).

A *szünet* jelenségének bemutatására pedig példaként szolgálhat az a pár sor, amely Jules bácsi szavait idézi fel. Itt ugyanis a nagybácsi hirtelen felötlött emlékét osztja meg a kis Marcel apjával, s így az olvasóval is, a vadásztársaság egykori elnökéről és annak viszonyáról a puskákkal és a tölténytartó hevederekkel:

„Nagyon fiatal kellett, hogy legyenek, hiszen még az ütőszeges puskák idejében történt. Bénazet úr (tével a végén ejtette a nevét), a vadásztársaság elnöke olyan kövér volt, hogy a sötétben félhektós hordónak nézte volna az ember, és össze kellett varrni két tölténytartó hevedert is, hogy jó legyen rá...” (127).⁵⁹

5→ **Az elbeszélő mód** megfigyelése elgondolkodtató. Az eseményeket sok esetben szinte *kamerán keresztül*, *objektíven* látjuk, mintha egy provence-i filmet néznénk. Ez a megállapítás tehát a mű első része után itt is helytálló, és egyébként sem alaptalan, hiszen Marcel Pagnol maga is készített filmeket, és önéletrajzi trilógiájának létezik filmes adaptációja is. Mindazonáltal az események megközelítése a főszereplő nézőpontjából történik. Az olvasó könnyen azonosul a gyermek Marcellel, különösen, amikor érzelmeit, gondolatait ismeri meg átélt beszéd révén:

„Lecsusszantam a földre, és meghánytam-vettem a dolgot. Lemenjek-e végig a völgyben, a hátuk mögött? A bozót olyan magas, hogy nem láthatnám a vadászatot, és egyébként is – amint apám előre megmondta – kitenném magam annak, hogy véletlenül belém lönek. Viszont ha továbbmegyek a sziklaormon, közvetlenül a gerinc közelében, de a pisztácia fák mögött, akkor mindent láthatok majd úgy, hogy engem nem vehetnek észre” (159).⁶⁰

4 A „KÉT ÉN” TOVÁBBGONDOLÁSA

4.1 A „két én” megjelenése az első részben

Dolgozatom tárgyát az *Apám dicsőségében* fellelhető „két én” inspirálta. Ebből a megállapításból indultam ki, és ide szeretnék most visszatérni. A narrátor szerepe élesen nem különíthető el a

⁵⁹ « J'étais très jeune, puisque c'était le temps des fusils à broche. Le président de la Société de Chasse, Monsieur Bénazet (il prononçait Bénazette), était si gros que de loin, la nuit, on l'aurait pris pour un demi-muid, et il avait fallu couder ensemble deux cartouchières pour lui en faire une... » (137).

⁶⁰ « Je me laissai glisser jusqu'au sol, et je tins conseil avec moi-même. Fallait-il descendre derrière eux au fond du vallon? La hauteur des broussailles m'empêcherait de voir la chasse et d'autre part – comme l'avait dit mon père – je m'exposais à recevoir par erreur un coup de fusil. Tandis que si je continuais à suivre la crête, juste au bord de la barre, mais derrière les térébinthes, je pourrais tout voir sans être vu » (172). A francia nyelvben az igeidők egyeztetése révén még nyilvánvalóbban megmutatkozik az átélt beszéd, az ún. *style indirect libre*.

főszereplő személyétől, hiszen az író maga átélte mindent, amit a kis Marcel is. Azonban a mű egészén keresztül változik a narrátor nézőpontja: hol teljes egészében (vagy nagyobb részben) átadja azt a főszereplőnek, hol pedig saját nézőpontjából idézi fel az eseményeket és gondolatokat arról, hogy milyen is volt az ő gyermeki világa. Aszerint tehát, hogy melyik „én” dominál, az alábbi megállapításokat tettem:

A vizsgált mű első felében leginkább az események elmesélése van előtérben, vagyis az az „én”, amely már a felnőtt narrátoré. Bemutatja születését, családi vonatkozásait és korai emlékeit, tehát mesél. Ezt a funkciót angolul *telling*-nek is nevezhetjük, Henry James, amerikai író nyomán.⁶¹ Az író leginkább távolít az olvasótól, hiszen az általában dokumentálható események *hiteles elbeszélésére* összpontosít.⁶² Az események elbeszélése mellett természetesen jelen van a szereplői *beszédének közvetítése*⁶³ is, de ezzel a mű első felében kevesebbet találkozhatunk. A beszédnek közlésével a narrátor közelít az olvasó felé, miközben a beszédeket a főszereplő nézőpontján át kísérik nyomon. Ilyenkor tehát a narratori én elhalványul, és a gyermeki én kerül felszínre. Ezt a funkciót angolul *showing*-nak⁶⁴ is nevezhetjük. Nyelvtani szempontból ezekben a részekben az egyenes beszéd⁶⁵ jelenik meg leginkább, míg a függő beszéd⁶⁶ és a szabad függő beszéd⁶⁷ a narratori én megjelenésekor is jelen van. Az alábbi jelenségekhez Szávai szavait is idézhetjük: „Az önéletíró egyedül önmagát mutatja be belülről, élete többi szereplőit kívülről, *szavaikon* és cselekedeteiken keresztül ábrázolja [...]”.⁶⁸

Az *Apám dicsősége* első felében gyakoriak a fejezetek közben vagy végén az író által leválasztott elkülönülő részek. Ilyenkor a narrátor véleményt nyilvánít egy adott témában, kommentál, és a jelenbe helyezi vissza az olvasót. Erre jó példa az, amikor a narrátor – a papság intézményét bírálva – a fejezet végén kitekint, és a következőt állapítja meg:

„Hát ilyen gyengeségek jellemzik ésszerű okoskodásainkat: ezek legtöbbször csupán arra szolgálnak, hogy a hiedelmeinket megalapozhassuk velük” (16).⁶⁹ Ezek a kitekintések a mű első részében gyakoribbak, mint a mű második nagy egységében.

Nyelvezetéből, iróniájából érezzük, hogy a már érett narrátor felnőtt fejvel másképpen néz az eseményekre, azokról más véleménye van, mint a naiv gyermeknek:

⁶¹ Genette, *i.m.*, 185.

⁶² események elbeszélése = *récit d'événements* (Genette, *i.m.*, 186).

⁶³ beszédnek közlése = *récit de paroles* (Genette, *i.m.*, 189), ezen belül *discours prononcé ou « intérieur »* (Genette, *i.m.*, 191).

⁶⁴ Genette, *i.m.*, 185.

⁶⁵ egyenes beszéd = *style direct*

⁶⁶ függő beszéd = *style indirect*

⁶⁷ szabad függő beszéd = *style indirect libre*

⁶⁸ Szávai, *i.m.*, 85.

⁶⁹ « Telle est la faiblesse de notre raison : elle ne sert le plus souvent qu'à justifier nos croyances » (16).

„Mindamellett a tanítóképzősök tanulmányai korántsem korlátozódtak csak az egyházellenességre és a világi szemléletű történelemre. Volt a népnek egy harmadik ellensége is, amely cseppet sem tartozott a múlt világához, mégpedig az Alkohol. Zola *Patkányfogója* is ebből az időszakból származik, no meg azok a rettentő tablók is, melyek az osztálytermek falait borították” (16).⁷⁰

Ebből a néhány mondatból érezhető, hogy az éppen megszületett kis Marcelnek nem lehet ez a saját véleménye, tehát a felnőtt, élettapasztalattal és műveltséggel rendelkező narrátor mesél, illetőleg kommentál.

4.2 A „két én” megjelenése a második részben

A vizsgált mű második felét az „én” megjelenése szempontjából három részre osztottam: a fordításban a 92. oldaltól kezdődően a 108. oldalig a narratori én dominál a fejezetekben. Leírja az író, milyen is a vakáció helyszíne, mivel telnek a kezdeti napok, milyen a légkör:

„A kert nem volt egyéb, mint elaggott és elhagyatott gyümölcsös. A baromfiudvaroknál szokásos, rácsos kerítés vette körül, melyet az idő már jórészt elemésztt. Ám a 'kert' elnevezés megerősítette a 'villa' nevet” (94).⁷¹

A 108. oldaltól kezdődően a 151. oldalig a narrátor pontos dátumok megjelölésével kezdi a fejezeteket, amelyek már az izgalmas vadászat előkészületei. Itt a gyermeki én dominál, nézőpontján keresztül értesül az olvasó – a férfiak párbeszédeiből – a vadászdíny előkészületeiről. A következő esemény augusztus tizenötödike táján történt, amikor is Jules bácsi lövedéket készített a töltényhüvelybe:

„– Jules bácsi főz a konyhában!

Annyira meglepett a dolog, munkálkodásomat félbehagyva azonnal odasiettem, hogy fényt derítsek a szakács Jules bácsi rejtélyére.

Ott állt a tűzhely előtt, és egy sístergő serpenyőt figyelt. A fortyogó zsiradékban természetes fehér golyók rotyogtak és sípoltak. A konyhát hányingert keltő szag töltötte be, és nyomban eldöntöttem, hogy ebből én nem eszem.

– Jules bácsi, mi ez?

– Este majd megtudod – válaszolta” (113).⁷²

⁷⁰ « Cependant, les études de ces normaliens ne se bornaient pas à l'anticléricalisme, et à l'histoire laïcisée. Il y avait un troisième ennemi du peuple, et qui n'était point dans le passé : c'était l'Alcool. De cette époque datent < l'Assommoir >, et ces tableaux effrayants qui tapissaient les murs des classes » (16-17).

⁷¹ « Le < jardin > n'était rien d'autre qu'un très vieux verger abandonné, et clôturé par un grillage de poulailler, dont la rouille du temps avait rongé la meilleure part. Mais l'appellation de < jardin > confirmait celle de < villa > » (101).

Majd egészen a 202. oldalig a párbeszéddek szinte teljes egészében megszűnnek, a narrátori én visszatér, de keveredik a gyermeki énnel, így mutatva be a kis Marcel önálló kalandját a francia mediterráneum vidékén:

„Letelepedtem az égetően forró kavicsokra, azzal, hogy megint csak kiürítem a fonott cipőmet, de valójában azért, hogy magamhoz térjek az iménti megpróbáltatások után. Elmajszoltam egy rúd csokoládét is” (169).⁷³

Ez a fajta kettős megjelenés az olvasót elgondolkoztatja afelől, hogy objektíven látja-e az eseményeket, vagy pedig teljes egészében a kis Marcel szemszögéből. A két én keveredése azzal magyarázható, hogy az olvasó valóban a gyermek Marcel szemszögéből értesül az eseményekről, de a felnőtt narrátor jelenléte érezhető, az író is újra átéli a kalandokat és a gyermeki félelmeket.

Összegezve tehát, egyes fejezetekben világosan elkülöníthető az, hogy a „két én” közül melyik a hangsúlyosabb, más fejezetekben azonban a „két én” élesen nem választható szét egymástól, így az olvasó valóban átélheti az eseményeket a gyermeki nézőpontból és a narrátor által szolgáltatott információknak is bővében lehet.

4.3 A humor és az irónia kérdése

Az *Apám dicsősege* könnyedén olvasható, könnyed hangvételű mű. Magyarázható ez Marcel Pagnol célközönségével, az unokákkal és kortársaikkal is, akiket aligha szórakoztatna egy ennél komolyabb és bonyolultabb felépítésű mű, azonban magyarázható a mű mindig vidám, legtöbbször humoros és néhol ironikus hangvételével is. A szereplők kedvesek, bájosak, a déli emberek megtestesítői, akik természetüknél fogva közvetlenek, ezzel együtt szókimondók. A narrátor az események elbeszélése során nem az emlékek fájdalmas felidézésének eszközével él, hanem a gyermekkori báj érzékeltetésével, hiszen a gyermek, még ha téved és csalódik is, hamar békére lel. Az *Apám dicsőségének* humorát legtöbbször az adja, hogy a narrátor az események elbeszélésekor a „megfordítás” elvével él, a kínos és komoly helyzeteket gyermeki tréfával kezeli, az öröm pillanatait pedig gyorsan beárnyékolja egy-egy megjegyzéssel, észrevétellel.⁷⁴

⁷² « – L'oncle Jules est en train de faire la cuisine ! Je fus si étonné que j'abandonnai aussitôt mon entreprise pour aller éclaircir le mystère de l'oncle Jules-cuisinier. Il était devant le fourneau, et surveillait une grésillante poêle à frire : elle contenait d'épaisses pastilles blondes, qui mijotaient en sifflant dans de la graisse bouillante. Une odeur écœurante emplissait la cuisine, et je décidai aussitôt que je n'en mangerais pas.

– Oncle Jules, qu'est-ce que c'est ?

– Tu le sauras ce soir, dit-il » (122).

⁷³ « Je m'assis sur le gravier brûlant, sous prétexte de vider, une fois de plus, mes espadrilles, mais en réalité pour me remettre de ces émotions, et je croquai une barre de chocolat » (182).

⁷⁴ « Le principe de l'inversion, déjà mis en lumière à propos des éléments de l'intrigue, s'applique également au style : les instants pénibles sont traités de façon plaisante, alors que les moments de joie sont vite assombris par une

„Csütörtök volt, a fürdés napja, és anyám nagyon komolyan vette az ilyen dolgokat. Úgy szoktam nekikezdeni, hogy előbb felöltöttem tetőtől talpig, majd úgy csináltam, mintha bő vízzel mosakodnék, azaz húsz évvel a rádióadások és a zajgép feltalálása előtt komponáltam egy olyan ricsajszimfóniát, hogy mindenki elhitte: tényleg mosakszom. Előbb kinyitottam a mosdó csapját, majd ügyesen egy bizonyos helyzetbe állítottam, amitől a csövek szörcsögni kezdtek, a szüleim így tudomást szereztek róla, hogy a művelet megkezdődött” (51).⁷⁵

Ezekből a sorokból egyben érzékelhető a gyermeki nézőpont ellenére is megmutatkozó narratori fölény, hiszen a kis Marcel még nincsen tudatában olyan információknak, mint hogy mikor találták fel a zajgépet, és hogy mikor volt az első rádióadás. A szülők számára nélkülözhetetlen heti programot, mint a tisztálkodás, Marcel gyermeki tréfával kezeli, és furfangosan imitálja azt. Az *Apám dicsőségéből* tehát az is kiderül, milyen hihetetlen leleményekre képes a gyermeki fantázia. Ezt mutatják be, és egyúttal a mű humoros voltát erősítik a gyermeki szójátékok is. Marcel nem mindig ismeri és érti azokat a kifejezéseket, amelyeket a felnőttek használnak. Ilyenkor rosszul idézve kerülnek az olvasó elé a szavak és kifejezések, amelyek mosolyra készítetik a befogadót. A narrátor szándékosan él ezzel a nyelvi játékkal, amely emeli az *Apám dicsősége* könnyed és humoros stílusát:

„Elég gyakran vitatkoztak politikáról. Nagybácsikám barátságtalan párhuzamokat vont Fallières úr és XIV. Lajos között. Apám azzal vágott vissza, hogy elmesélte, hogyan nézett ki az a kérdőjel alakúra görbült bíboros, akit a király záratott vasketrecbe, majd egy bizonyos 'Sóadó' nevű illetővel folytatta, aki tönkretette a népet. Más alkalommal azokat az embereket támadta a nagybátyám, akiket 'radikáloknak' neveztek. Ott volt egy bizonyos Comble úr, ő radikál volt, és vele kapcsolatban nehéz volt dűlőre jutnia: apám ezt a radikált derék, becsületes, nagy férfiúnak tartotta, a nagybácsi viszont 'akasztófára való söpredéknek' nevezte őt, felajánlva, hogy pecsétetes papírba is adja ezt a véleményét” (105).⁷⁶

remarque qui en affaiblit la portée » (Françoise Ploquin, *La Gloire de mon père de Marcel Pagnol*, Paris, Éditions Pédagogique Moderne, 1977, 30).

⁷⁵ « Le jeudi était un jour de grande toilette, et ma mère prenait ces choses-là très au sérieux. Je commençai par m'habiller des pieds à la tête, puis je fis semblant de me laver à grande eau : c'est-à-dire que vingt ans avant les bruiteurs de la radiodiffusion, je composai la symphonie des bruits qui suggèrent une toilette. J'ouvris d'abord le robinet du lavabo, et je le mis adroitement dans une certaine position qui faisait ronfler les tuyaux : ainsi mes parents seraient informés du début de l'opération » (54).

⁷⁶ « Ils discutaient assez souvent de politique. Mon oncle faisait des comparaisons désobligeantes entre M. Fallières et le roi Louis XIV. Mon père ripostait en décrivant un cardinal en forme de point d'interrogation, parce que le roi l'avait enfermé dans une cage de fer ; puis, il parlait d'un certain < Lagabèle >, qui ruinait le peuple. D'autres fois, l'oncle attaquait des gens qui s'appelaient < les radicot >. Il y avait un M. Comble, qui était un radicot, et sur lequel il était difficile de se faire une opinion : mon père disait que ce radicot était un grand honnête homme, tandis que l'oncle le nommait < la fine fleur de la canaille > et offrait de signer cette déclaration sur papier timbré » (114).

Ezekkel a példákkal is jól alátámasztható a „két én” jelenléte a műben: egyrészt az irónia eszközével a narrátori én igazolható, hiszen egy tanult, művel és kellő élettapasztalattal rendelkező ember tud csak megfelelően ironizálni. Másrészt, a humor eszköze, a gyermeki én jelenlétét igazolja, és gyermeki tréfával mosolyt csal az olvasó arcára.

5 ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban bemutatam egy XX. századi, Dél-Franciaországban született író, Marcel Pagnolt és önéletrajzi trilógiájának első kötetét, amely az *Apám dicsősege* címet viseli. Szemléltettem – a mű narratológiai elemzése segítségével – az általam választott önéletrajzi írás kettős felosztását, annak időszerkezetét, és az azzal összefüggésben álló „két én” megjelenését. A fogalmak megnevezésében segítségemre szolgált Gérard Genette narratológiai alapműve. Dolgozatom során foglalkoztam az önéletrajzi hitelesség kérdésével, és megállapítottam, hogy az életrajzi adatokon túl a fikció jelenléte is igazolt. A mű elemzése révén kiderül, hogy az *Apám dicsősege* első és második részében az alábbi jelenségek dominálnak: utólagos elbeszélés; külső visszautalás, valamint külső előreutalás; többszöri említés és gyakorító elbeszélések váltakozása a szokásos egyszeri említéssel; jelenetek, összefoglalás és szünet alkalmazása, továbbá az objektív nézőpont megléte mellett a szubjektivitás érvényesülése. A „két én” vizsgálata során arra a következtetésre jutottam, hogy élesen nem minden esetben lehet szétválasztani a narrátori ént a gyermek Marcel énjétől. A humor és irónia teszi könnyeddé és könnyen olvashatóvá ezt a művet.

Annak ellenére, hogy az író saját gyermekkorának történeteit helyezi előtérbe, amelyek másutt, más időkben is érvényesek lehetnek, Magyarországon és a világon máshol is nagyon kevesen foglalkoztak Pagnol munkásságával,⁷⁷ így a téma újszerűsége kísérte végig kutatásomat és elemzésemet. Ennek alátámasztásaként Gyergyai Albert Pagnolról szóló megemlékezését idézném, amely a *Nagyvilág* című világirodalmi folyóirat 1974-es számában (az író halálának évében) a következőképpen jelent meg: „Az irodalomtörténet, a nagyközönséggel szemben, mintha haragudna a vidám szerzőkre: nem veszi őket komolyan, mivel látszólag csak mulattatnak [...], s míg nem egy kortársról folyton vitatkoznak, de nem olvassák, őt inkább olvasták s keveset beszéltek róla.”⁷⁸ A továbbiakban folytatom munkámat a trilógia további két

⁷⁷ Még a híres tizenhat kötetes francia irodalomtörténet is csak nagyon kevés adatot közöl Pagnol életéről és munkásságáról; vö. *Littérature française* (sous la direction de Claude Pichois), Vol. 16 : Germaine Brée, *Le XXe siècle II*, Paris, Arthaud, 1978, 354. – Ld. még *Dictionnaire des Littératures de langue française* (J.-P. de Beaumarchais, Daniel Couty, Alain Rey), Paris, Bordas, 1984, 1681; *Dictionnaire des littératures III* (sous la direction de Philippe van Tieghem), Paris, PUF, 1968, 2950-1; *Világirodalmi lexikon*, X. kötet (szerk. Király István, Szerdahelyi István), Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986, 21-22. – Ezzel szemben vö. a következő elismerő vélemény: « Peu d'écrivains ont mieux réussi dans un < régionalisme > aussi savoureux, aussi direct, aussi pittoresque. » (*Manuel d'histoire littéraire de la France*, Tome VI, Coll. dirigée par Pierre Abraham, Roland Desné, Paris, Messidor / Éditions Sociales, 1982, 686).

⁷⁸ Gyergyai Albert, « Marcel Pagnol », *Nagyvilág*, XIX/7, 1974 július, 1116.

kötetének narratológiai vizsgálatával, és remélem, az elemzés révén sokakat fogok megismertetni Provence eme neves írójával.

IRODALOMJEGYZÉK

Az elemzett mű:

- Marcel Pagnol, *La gloire de mon père, Souvenirs d'enfance*, Paris, Éditions de Fallois, 1988.
- Marcel Pagnol, *Apám dicsősege* (fordította Sashegyi Gábor), Budapest, Móra könyvkiadó, 2006.

Szakirodalom:

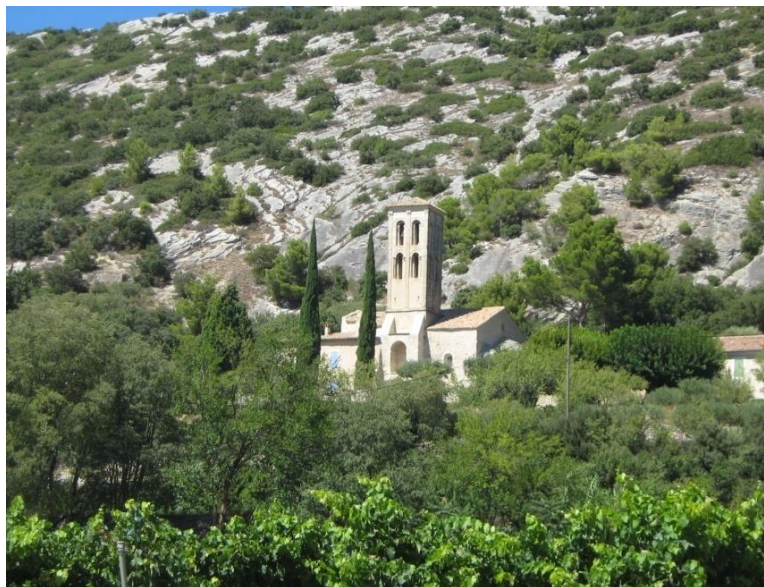
- Arisztotelész, *Poétika* (fordította Sarkady János), Budapest, Magyar Helikon, 1974.
- Benveniste, Émile, « Les relations de temps dans le verbe français », in *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard, 1966, 237-250.
- Berni, Georges, *Merveilleux Pagnol, L'Histoire de ses œuvres à travers celle de sa carrière*, Monte-Carlo, Éditions Pastorelly, 1981.
- Caldicott, C.E. J., "« Cigale ou fourmi ? » Pagnol as an Autobiographer", *Modern Languages*, Vol. L, No. 4, December 1969, 152-154.
- Coward, David, *La gloire de mon père and Le château de ma mère*, London, Grant & Cutler Ltd, 1992.
- *Dictionnaire des littératures III* (sous la direction de Philippe van Tieghem), Paris, PUF, 1968.
- *Dictionnaire des Littératures de langue française*, (J.-P. de Beaumarchais, Daniel Couty, Alain Rey), Paris, Bordas, 1984.
- Genette, Gérard, *Discours du récit*, in *Figures III*, Paris, Éditions du Seuil, 1972.
- Gyergyai Albert, « Marcel Pagnol », *Nagyvilág*, XIX/7, 1974 július, 1116.
- Lejeune, Philippe, *Le pacte autobiographique*, Paris, Éditions du Seuil, 1996 [Ière édition : 1975], Coll. Points/Essais.

- *Littérature française* (sous la direction de Claude Pichois), Vol. 16 : Germaine Brée, *Le XXe siècle II*, Paris, Arthaud, 1978.
- *Manuel d'histoire littéraire de la France*, Tome VI (Coll.dirigée par Pierre Abraham, Roland Desné), Paris, Messidor / Éditions Sociales, 1982.
- Ploquin, Françoise, *La Gloire de mon père de Marcel Pagnol*, Paris, Éditions Pédagogique Moderne, 1977.
- Szávai János, *Az önéletírás*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1978.
- *Világirodalmi lexikon*, X. kötet (szerkesztők: Király István és Szerdahelyi István), Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986.

MELLÉKLETEK

1. ábra: Garrigue (saját felvétel)

2. ábra: Garrigue – Notre-Dame d'Aubune (saját felvétel)

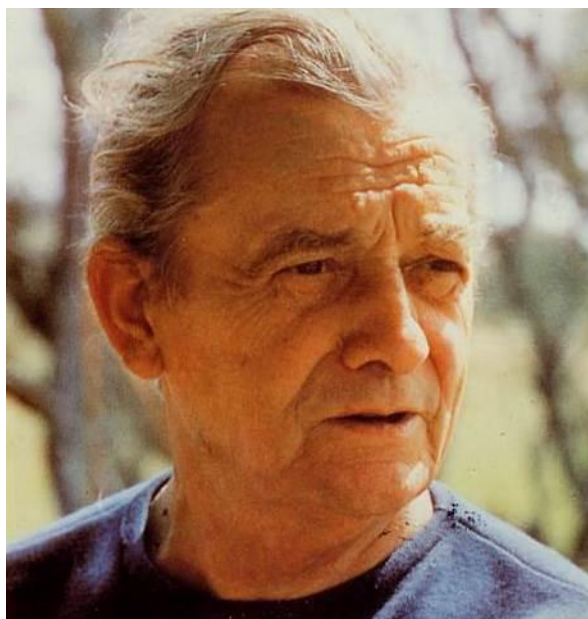
3. ábra: Provence-i levendula⁷⁹

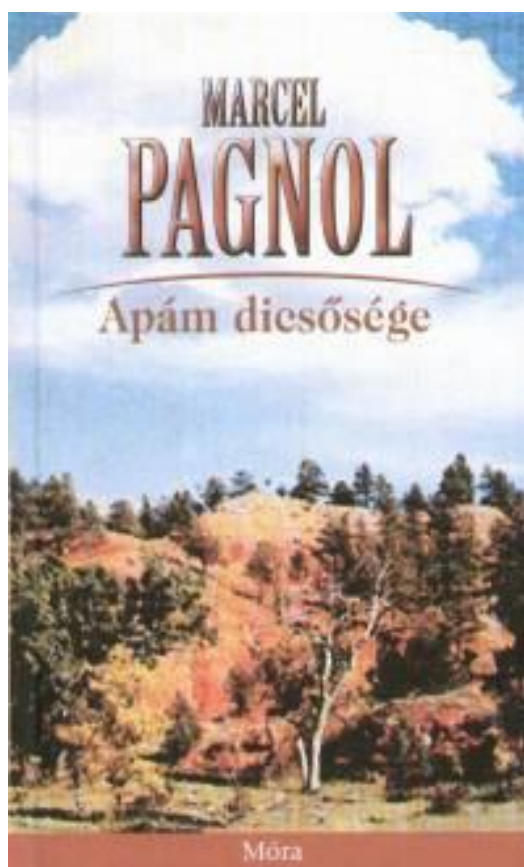
4. ábra: Szirti fogoly⁸⁰

⁷⁹ <http://www.google.hu/imgres?um=1&hl=en&sa=N&biw=1366&bih=630&tbm=isch&tbnid=rVQEGWkoUg-Y6M:&imgrefurl=http://timcsigyogynoveny.blogspot.com/2011/12/levendula>, 2012.11.16.

⁸⁰ <http://pixabay.com/hu/szirti-fogoly-mad%C3%A1r-h%C3%A1zi%C3%A1llatok-50362/>, 2012.11.16.

5. ábra: Marcel Pagnol⁸¹

6. ábra: *Apám dicsősége*, Sashegyi Gábor fordításában⁸²

⁸¹ <http://starsbestpics.com/Marcel-Pagnol.html>, 2012.11.16.

⁸² <http://www.libri.hu/konyv/apam-dicsosege.html>, 2012.11.16.

MARCEL
PAGNOL

La gloire
de mon père

7. ábra: Az eredeti francia Pagnol-mű⁸³

⁸³ <http://kalistina.over-blog.com/article-36427842.html> 2012.11.16.